

Hyvä politia ja järjestys

– käsitehistoriallinen analyysi
varhaismodernista politian käsitteestä

ANTTI HAUTAMÄKI

TIIVISTELMÄ Artikkelin tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä *politian* käsitteelle on varhaismodernilla ajanjaksolla annettu. Käsitehistorialliseen analyysiin tukeutuva tutkimus kokoaa, jäsentää ja vertailee politia-käsitteen keskeisiä käyttötapoja saksalaisessa ja ruotsalaisessa poliittisessa perinteessä, joiden kautta se on välittynyt suomalaiseen poliittis-hallinnolliseen kulttuuriin. Painopisteenä on tarkastella Suomeen välittyneen politia-käsitteen edeltävää kehitystä Saksassa ja Ruotsissa. Alkuperäisaineistojen ja tutkimuskirjallisuuden perusteella politia viittasi ensinnäkin abstraktisti käsitettyyn asiaintilaan hyvän järjestyksen merkityksessä. Lisäksi käsitettä käytettiin kuvaamaan tilaa niin alueena kuin yhteisönä. 1700-luvulle tultaessa käsitteen yhteyteen syntyi uusia positiivisiin päämääriin tähtääviä merkityksiä, kuten turvallisuuteen ja hyvinvointiin, muuntaen politian eräänlaiseksi toimenpiteiden suljetuksi hallinnolliseksi tekniikaksi. Lopuksi luon katsauksen politian käsitteen yhteydestä suomalaisen poliittisen kulttuurin sanastoon.

Avainsanat: politia, poliisi, järjestys, turvallisuus, hyvinvointi

JOHDANTO

Politia on vanha käsite, jota nykyään tapaa enää harvoin käytettävän suomen kielessä. Suomalaiseen sanastoon käsite päätyi saksalaisista ja ruotsalaisista lähteistä 1600- ja 1700-luvuilla kantaen mukanaan monimerkityksisen sisältönsä. Nykysanastoon se ei silti vakiintunut, vaikka siitä käytetty synonyymi *poliisi* on säilynyt kielenkäytössä – joskin merkittävästi kapeammas- sa viranomaista instituutiona tai henkilönä tarkoittavassa yhteydessä. Vanhemmassa, enimmäkseen oikeus- tai hallintohistoriallisessa kirjallisuudessa *politia* tulee ajoittain vastaan. K.J. Ståhlberg (1865–1952), joka valittiin Suomen tasavallan ensimmäiseksi presidentiksi vuonna 1919 mutta toimi tätä ennen muun muassa Helsingin yliopiston hallinto-oikeuden professorina 1908–1918, kirjoitti teoksensa ”*Suomen hallinto-oikeus. Sisäasiain hallinto*” (1915, 1–2) johdannossa:

Kauan aikaa osotettiin julkista toimintaa yleensä *politian* eli poliisin nimityksellä. Alkujaan merkittyään valtion tai kaupungin hallitusmuotoa, alettiin sitä 14 vuosisadan lopulla Ranskassa käyttää osottamaan maallisen esivallan aikaansaatavaa järjestystä, menestystä ja julkista turvallisuutta yleensä. Tässä merkityksessä, ensimältä käsittäen kaiken valtion toiminnan, tuli nimitys sitten käytäntöön muissakin maissa, ja 15 vuosisadan lopulta alkaen *politian* valta parin vuosisadan kuluessa laajenemistaan laajeni poliisivaltion miltei kaikkialle tunkeutuvaksi holhoukseksi. Mutta vähitellen alkoi erinäisiä valtiotehtäviä muodostua itsenäisiksi hallintohaaroiksi. Jo ennestään olivat politiasta erillään varsinaiset kirkolliset asiat. Ulkoasiat, sota-asiat, valtiovarainhoito eli finanssihallinto sekä oikeudenhoito irtautuivat siitä varsinaisesti 17 vuosisadalla, sitä myöten supistui jällelle jäävän hallinnon ala, jota ensin sanottiin politiaksi, nyt toisten hallintohaarain vastakohtana, mutta 1800-luvun jälkipuoliskolta lähtien sisäasiain hallinnoksi.

Ståhlberg liitti *politian* suomalaisen hallinto-oikeuden perinteeseen mutta yhtäläisti *politian* vielä poliisin käsitteeseen, vaikka kuvauksesta käy selkeästi ilmi, että kyse ei ollut nykymuotoisesta poliisiviranomaisesta instituutiona vaan useammista merkityksistä eri ajanjaksoina ja viimeisimpänä laajasti ymmärretystä sisäasiainhallinnosta.

Käsitehistoriallisessa artikkelissa tutkin näitä varhaismodernin *politian* keskeisimpiä merkitysisältöjä ennen modernia viranomaispoliisia. Selvitän ensinnäkin saksalaisten ja ruotsalaisten alkuperäisaineistojen avulla *politia*-käsitteen merkityksiä ja niiden muutoksia 1400-luvulta aina 1700-luvulle. *Politian* käsitteen käyttötavoissa säilyi useamman vuosisadan ajan yhteys kreikan- ja latinankieliseen ”*polit*-sanastoon”, mutta 1700-luvulle tultaessa käsitteen käyttötavat muuttuivat. Merkitykset jakaantuivat analyysini perusteella neljään: ensin abstraktiin ja staatitiseen *järjestykseen* asiantilain olosuhteena, toiseksi toiminnallisiin *aluetta* sekä kolmanneksi *yhteisöä* säänteleviin politiaoikeudellisiin säädöksiin. Lopulta 1700-luvulla käsitteen käyttötavat laajenivat ja sillä viitattiin myös järjestystä *aktiivisesti luoviin päämääriin*, jotka olivat yhteydessä niin modernisoituvan valtion tehtäväkenttään kuin toimenpiteisiin ja toimivat eräänlaisena päämäärien suljettuna hallinnollisena tekniikkana. Tutkimusta *politian* käsitteen vaikuttavuudesta laajemmin suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin ei tässä yhteydessä ole mahdollista tehdä, mutta sen sijaan teen lopuksi lyhyen lingvistisen katsauksen suomalaisiin lähteisiin, jonka

tarkoituksena on luoda kielellinen silta siihen, miten politian käsite on päätyntä suomalaisen poliittiseen sanastoon.

TUTKIMUSMENETELMÄSTÄ JA AINEISTOSTA

Politian käsitettä tarkastellessani sovellan käsitehistoriallisia tutkimusmenetelmiä ja esitän seuraavassa lyhyesti omat lähtökohtani tähän metodologiaan. Tyypillisesti käsitehistorialla viitataan kahteen vaikutusvaltaisen tutkimusperinteeseen: saksalaisen *Begriffsgeschichte*-traditioon sekä Cambridgen koulukunnan aatehistorian perinteestä kumpuavaan lähestymistapaan. Perinteissä yhdistyy kiinnostus käsitteiden merkitykseen historiallisina ja näin ollen muuttuvina kielellisinä yksikköinä, jotka eivät pelkästään kuvaa vaan myös luovat sosiaalis-poliittista todellisuutta. Molemmat hyödyntävät historian, politiikan teorian, filosofian ja kielitieteiden teoria-perinteitä, joissa korostuu käsitteiden poliittisten aspektien tutkiminen, mutta lähestymistavan valinnoissa on myös eroavaisuuksia.

Saksalaisessa perinteessä, johon yleensä liitetään muun muassa Reinhart Koselleckin, Otto Brunnerin ja Werner Conzenin tutkimustyö, lähtökohtana on ymmärtää käsitteiden historiallinen kerrostuneisuus suhteessa sosiaaliin ja poliittisiin muutoksiin. Käsitteiden historiallisen tulkinnan menetelmää on kutsuttu *diakroniseksi*, kun tavoitteena on ollut selvittää käsitteissä tapahtuneita rakenteellisia muutoksia pidempien ajanjaksojen kuluessa. Lisäksi *Begriffsgeschichtessä* on painottunut *semasiologinen* analyysi, tietyille termille eri ajanjaksoina annettujen merkitysten tutkimus, joka on vastakkainen *onomasiologiselle* tulkinnalle eli aiheelle tai ilmiölle annettujen nimitysten ja käsitteiden tutkimukselle, vaikka Koselleck ei poissulje jälkimmäistäkään tulkintatapaa. (Koselleck 2011 ja 2004, 75–92) Sen sijaan Cambridgen koulukunnan perinteessä, jota edustavat muun muassa Quentin Skinner ja John Pocock, *kontekstualistiseksi* tai *synkroniseksi* kutsuttu lähestymistapa keskittyy ajallisesti leikattuun kielelliseen kontekstiin, jossa toimijan reflektiivisten puheaktien tulkinta yhtäältä kuvaa poliittisesti merkityksellisiä tarkoituseriä mutta toisaalta myös selittää niiden vaikutuksia. *Begriffsgeschichten*in tavoin synkronista analyysistä voi tehdä niin semasiologisen kuin onomasiologisen tulkinnan keinoin. (Palonen 2003a; Skinner 2002) Eroavaisuuksista huolimatta metodologisia rajalinjoja on pyritty murtamaan (mm. Richter 1995) sekä yhdistämään (mm. Kurunmäki ym. 2018; Palonen 2002), ja katsonkin, että lähestymistapojen väliset erot eivät ole ylittämättömiä sekä niiden yhdistämisestä voi olla hyötyjäkin.

Politia-käsitteen analyysissäni tukeudun ensisijaisesti diakroniseen ja semasiologiseen tulkintaan tutkiessani politian käsitteen merkityksiä eri ajanjaksoilla. Politia-käsitteen ”pitkässä historiassa” (ks. Pekonen 2005, 11–13) on kyse 1300–1400-luvuilta alkaneesta jaetusta saksalaisesta ja ruotsalaisesta perinteestä, kunnes käyttötapojen varioituessa merkitykset muotoutuivat eri kieli- ja kulttuurialueiden piirteille ominaisiksi. Painotuksesta huolimatta myös onomasiologisesta näkökulmasta on apua tutkittaessa politiaa eri kielialueiden ylittävänä käsitteenä. Tarkasteleman ajankasjo on huomattavan pitkä, joten luettavuuden vuoksi hyödynnän politiaa käsittelevässä tutkimuksessa vakiintuneita ajanjaksojen nimityksiä, kuten *myöhäiskeskiaika* ja *varhaismoderni* (Härter 2010; Kotkas 2008; Pihlajamäki 1999; Raef 1983; Simon 2004;

Tuori 2003). Ajanjaksot on mahdollista määritellä toisinkin enkä pidä määritelmiä dogmaattisina, mutta tässä yhteydessä ne liittyvät politia-käsitteen kehityskulkuun.

Suomenkielinen poliittinen sanasto alkoi muotoutua vasta 1800-luvulla (Hyvärinen ym. 2003, 14) mutta antiikin *polit-sanastosta* polveutunut politia-käsite välittyi jo 1300- ja 1400-luvuilla ensin ranskalaisesta saksalaiseen hallintokieleen ja 1500-luvulta alkaen ruotsalaiseen kielenkäyttöön. Tästä syystä tutkimuksessa painottuvat 1800-lukua edeltäneet suomalaisen poliittiseen kieleen ja kulttuuriin keskeisimmin vaikuttaneet saksalaiset ja ruotsalaiset lähteet. Politiaa käsittelevien aineistojen määrä on valtava: Saksassa pelkästään politiaan yhdistettävien oikeudellisten aineistojen keräämisestä käynnistettiin 1990-luvulla oma projektinsa, josta tehdyn julkaisusarjan viimeinen osa julkaistiin vuonna 2017.¹ Olen joutunut tekemään merkittäviä rajauksia aineistojen käytössä tätä artikkelia varten, mistä syystä korostan käsittehistorialle keskeistä tulkitsijan roolia: tekstikatkelmien valinnat perustuvat tulkitsijan näkemykseen käsitteen tyypillisimmistä käyttötavoista. Toisaalta analyysini perustuu laajempaan, keskeneräiseen tutkimukseen, jossa aineistojen läpikäynnin yhteydessä kuvaavimmalla tavalla erottuneet politia-käsitteen käyttötavat tulevat olennaisimmilta osin katetuiksi alkuperäislähteiden osalta. Saksankieliset ja pääosin ruotsinkieliset aineistot koostuvat 1400-luvun loppupuolelta alkaen annetuista oikeusnormeista, 1500- ja 1600-lukujen humanistien tai teologien kirjoituksista, sekä 1700-luvulla yliopistolliseksi oppiaineeksi muotoutuneesta politiatieteestä (*Policeywissenschaft*) kirjoittaneiden akateemikoiden teoksista. Lopun lingvistisessä analyysissä käytetyt suomenkieliset lähteet ovat ensisijaisesti käännöstekstejä sekä sanakirjojen määritelmiä.

KÄSITTEEN ALKUPERÄSTÄ SAKSALAISISSA JA RUOTSALAISISSA LÄHTEISSÄ

Politian käsitteen voi liittää niin sanottuun *polit-sanastoon* eli käsitejoukkoon, jonka alkupe-
rä on kreikankielisissä käsitteissä *pólis* (πόλις), *polítēs* (πολίτης) ja *políteia* (πολιτεία). Muun muassa Kari Palonen (2003b, 471–4) käyttää käsitejoukosta tätä nimitystä tutkiessaan *politiikka*-käsitteen historiaa. Arnold Heidenheimer (1986, 4) sen sijaan kutsuu käsitejoukkoa ”sanojen polis-perheeksi”, johon voidaan lukea useampia käsitteitä, kuten *politics*, *Politik*, *politique*, *policy* ja *polity*. Politia on peräisin samasta kreikankielisestä käsitejoukosta. Latinan kieleen *politeia* kääntyi muodossa *politia* tai *politia*, joka oli tunnettu Rooman valtakunnan alueella ja kuului osaksi poliittisen filosofian käsitteistöä. Käsitys politiasta levisikin laajemmin Eurooppaan Aristoteleen teosten latinankielisten käännösten myötä (Campesi 2016, 23).

Antiikin Kreikassa käytössä olleet käsitteet vaihtelivat jo aikalaisten käyttötavoissa, sillä *politeia* tarkoitti muun muassa Aristoteleella tietyllä tavalla organisoitua valtiomuotoa tai hallintomallia. ”*Politiikka*”-teoksessa Aristoteles (1991, 72–3 ja 255–6) katsoo, että *politeia* on kansalaisvaltaa, joka edistää yhteistä hyvää. *Polites* tarkoitti kaupunkivaltion kansalaisia kokonaisuutena tai yksittäistä kansalaista. Myöhäiskeskiaikaisessa tai varhaismodernissa käytössä en ole alkupe-
räislähteiden perusteella kuitenkaan löytänyt viitteitä siitä, että politian käsitteellä olisi viitattu yksittäiseen kansalaiseen. Käsite *polis* sen sijaan viittasi suoremmin konkreettiseen kaupunkivaltioon. Tutkimusaineiston perusteella edellä mainittujen käsitteiden merkitykset välittyivät myös politia-käsitteen käyttöalaa etenkin antiikin kirjallisuuden perehtyneiden humanistien

sekä politi tiedettä (*Policywissenschaft*) kehittäneiden akateemikkojen keskuudessa, kuten myös Hans Maier (1966, 123) ja Franz-Ludwig Knemeyer (1978, 883) ovat huomauttaneet.

Politia (saks. *Policey/Polizei*, ransk. *police*) ilmestyi poliittis-hallinnollisiin sanastoihin ranskalaisissa ja saksalaisissa kaupungeissa 1300- ja 1400-luvuilla. Käsitteeseen viitattiin eri variaatioin, mutta sen kirjaimellinen muoto (esim. *Policey*, *pollicei*, *Polizey*) ei ollut yhteydessä käsitteen erilliseen merkityssisältöön. Ranskassa politiaan viittaavat *police* tai *policie* otettiin käyttöön jo 1300-luvulla. Vuoden 1371 kuninkaallisessa asetuksessa annetussa päätöksessä viitattiin käsitteeseen *police*, mutta kaupunkitasolla se oli ollut jo aiemmin käytössä muun muassa Reimsissa vuonna 1360, kun kaupungin tuomioistuimen lautamiehet vetosivat kuninkaaseen hakiessaan suojelua Reimsin arkkipiispaa vastaan (Iseli 2009, 14). Käsitteen käyttöönotto valtakunnan tasolla oli mitä ilmeisimmin yhteydessä Nicole Oresmen (n. 1320–1381) vuoden 1371 ranskankieliseen käännökseen latinankielisestä Aristoteleen ”*Politiikka*”-teoksesta, jossa Oresme osin säilytti Aristoteleen käyttämän politia-käsitteen merkitysyhteyden mutta myös lavensi sen käyttöä kuvaamaan tavoiteltavaa hyvän järjestyksen tilaa (emt., 14–5).

Saksankieliseen käsitteistöön politia lienee siirtynyt Burgundin ranskalaisesta hallintokielestä 1400-luvun jälkipuoliskolla. Asiaa selittää Burgundin tehokas virkamieshallinto, jota pidettiin tuon ajan Euroopassa esikuvallisena ja sitä kopioitiin myös muualla. (Heidenheimer 1986, 12; Maier 1966, 122; Raeff 1983, 5) Varhaisimmat asiakirjalähteet ovatkin luonteeltaan hallinnollisia tai oikeudellisia säädöksiä. Käsitteeseen viitattiin muun muassa vuoden 1464 keisarillisessa asiakirjassa ”*Privilegium Friderici Imperatoris*”, jonka Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan Fredrik III antoi Nürnbergin vapaakaupungille: ” – bey Irer erbern Policey und Regierung – – ” Sen sijaan ensimmäinen kokonaisvaltainen politiaoikeudellinen säädöskokoelma, ”*Policey Ordnung*”, annettiin Kaarle V:n toimesta vuonna 1530, jossa määrättiin muun muassa kirkollisten velvoitteiden suorittamisesta, ylellisyystuotteiden ja kerjäyksen kieltämisestä sekä ammattikuntien valvonnasta (Raeff 1983, 54).

Ruotsin valtakunnassa politia (ruots. mm. *politie/polis*) omaksuttiin osaksi hallinnollista ja oikeudellista kieltä 1500-luvulta alkaen. Ensimmäiset ruotsinkieliset maininnat käsitteestä löytyvät 1530-luvun loppupuolelta Kustaa Vaasan kirjeenvaihdosta (Tiihonen ja Ylikangas 1992, 34). Käsite oli käytössä myös saksalaisesta kulttuurista omaksutussa *Hausväterliteratur*-aikalaiskirjallisuudessa, jonka tarkoituksena oli opastaa perheenisiä yksityistaloutta koskevista aiheista (Kotkas 2008, 249–50 ja 2014, 74; ks. myös Sjöholm 1964). Tätä kirjallisuutta edustivat muun muassa Laurentius Petrin (1499–1573) vuonna 1559 kirjoittama ”*Oeconomia Christiana*”, sekä Per Brahen (1520–1590) ”*Oeconomia eller Hushållsbok för ungt adelsfolk*” (1581), joista jälkimmäisessä politia mainitaan erottaen se ensin aatelismiehille opetettavista sota-asioista (”*Politie och Krijgzbruuk*”) ja toisaalla yhdistäen sen hallintokäyttöön (”*Regemente och Politie*”). Myöhemmin, vuonna 1742 Uppsalan yliopistoon perustetun taloustieteen professuurin (*ekonomi-lagfarenhet och statsekonomi*) myötä politia-asiat siirtyivät myös yliopistojen opetukseen. Opituolin ensimmäinen haltija Anders Berch (1711–1774) julkaisi kirjan ”*Inledning til Almänna Hushållningen, Innefattande Grunden Til Politie, Oeconomie och Cameral Wetenskaperna*” (1747) sekä tätä ennen Christian König (1678–1762) teoksen ”*Lärdoms-Öfning. Fjerde Tomen. Utgående Lagfarenheten i Politie-mål*” vuonna 1746 (Kotkas 2008, 251).

POLITEIA: POLITIA JÄRJESTYKSEN KÄSITTEENÄ

Kreikankielisen *politeia*-käsitteen muuntuminen myöhäiskeskiaikaiseen *politia*-muotoon kantoi mukanaan käsitteen abstrahoitumisen siten, että antiikin poliittis-filosofisesta ajattelusta periytyneet hallintomuotojen variaatiot yksin-, harvain- tai kansanvaltana eivät määränneet yhteiskunnallisten olosuhteiden tilaa, vaan *politia* määrittyi periaatteessa minkä tahansa hallintomuodon sisäisen järjestyksen optimointipyrkimysten kautta. *Politia* toimi teoreettisena ja neutraalina käsitteenä viitaten niihin toimiin, joilla annettu yhteiskuntamuoto järjestettiin rationaalisella tavalla, ja jota *politia* hyvänä järjestyksenä käsitteellisesti kuvasi.

Yhteys aristoteeliseen ajatteluun hyvästä ja harmonisesta elämästä säilyi silti lähtökohtana etenkin 1500-luvun protestanttisten humanistien teksteissä, kun taas oikeudellisissa yhteyksissä *politia*an viitanneet säädökset ilmensivät pragmaattisempaa lähestymistapaa. Stolleis (1988, 345) toteaa: ”Ennen kaikkea luterilaisen uusaristotelismin pohjalta kehittynyt *hyvä politia* [*gute Policey*] (*bona administratio, gute Ordnung*) ymmärretään sekä tilaksi että toiminnaksi.” Toisin sanoen *politia* toimi joko hyvää järjestystä kuvaavana abstraktina tila-käsitteenä tai konkreettisempina keinoina saavuttaa tämä asiantila sekä ylläpitää sitä oikeudellis-hallinnollisin toimin. Nämä käsitteen käyttötavat nousevat esille 1500-luvun hyvää hallintoa käsitelleessä saksankielisessä ohjekirjallisuudessa, joka oli jatketta renessanssin ajan ”ruhtinaspeili”-teoksille mutta käänsi katseen hallitsijan toiminnasta yhteisön hyvään järjestykseen.

Saksalaisen juristin ja protestantin, Johannes Oldendorpin (n. 1488–1567) teoksessa ”*Van radtlagende/ wo men gude Politie und ordenunge/ ynn Steden vnd landen erholden möghe*” (1530; tunnettiin myös nimellä ”*Ein Ratmannen-Spiegel*”) esiintyy yhteys politiasta ja järjestyksestä jo otsikossa: ”miten hyvä *politia* ja järjestys voidaan ylläpitää kaupungeissa ja maissa”. Teoksessaan Oldendorp antaa neuvoja ”ihmisten omaksi hyödyksi” käytännöllisissä asioissa, kuten peltojen, talojen, omaisuuden ja oikeuksien suhteen, sekä toisaalta tarkastelee ”monien ihmisten yhteistä asemaa, olosuhteita ja hyvinvointia niin sielun kuin ruumiinkin osalta”, ja toteaa, että ”nämä kuuluvat hyvän *politian* ja hallinnon [*guder politien yn regiment*] ylläpitämiseen kaupungeissa ja maissa...” (Oldendorp 1530, 6)². Oldendorp yhdistää termin *politie* kreikan *politeiaan* ja latinankieliseen *politiaan* muun muassa vertaillen latinankielisessä reunahuomautuksessa antiikin Rooman eri hallintomuotoja: ”*Politie / tres sunt species – – Monarchia – – Aristocratia – – Democratia – –*” (emt., 10–11), katsoen monarkian olevan paras näistä muodoista. Oldendorpilla *politia*-käsitteessä kyse on hyvästä yhteiskuntajärjestyksestä ja *politia* esiintyy usein sanaparissa ”*gude Politie vnd ordeninge*” (emt., 42), sekä läheisessä yhteydessä yhteiseen hyvinvointiin ”*gemeyner politie vnd wolfart*” (emt., 1) ja ”*guder politie vnd gemeyner wolfart*” (emt., 26) sekä toisaalta hyvään hallintoon ”*guder politien yn regiment*” (emt., 6).

Oldendorpin teos oli yksi varhaisimpia *politia*a käsitelleitä humanistien teoksia, josta voi huomata antiikista periytyneen *polit*-sanaston vaikutuksen olevan yhä läsnä. Vastaavia *politia*-käsitteen käyttötapoja on löydettävissä muun muassa Melchior von Osselta (1506–1556) ja Georg Lauterbeckiltä (kuoli 1578). 1500-luvulla *politia*a järjestyksenä ei erotettu antiikin harmonisen ja sopusointuisen yhteiskunnan ihanteista, joihin kristillinen maailmankatsomus sulautettiin. Järjestys määrittyi tavoiteltuna mutta historiallisesti muuttumattomana *asiaintilana*, jonka säilyttäminen oli *hallinnollisen toiminnan tehtävä*: näihin kahteen funktioon kiteytyi *politian* käsitteellinen käyttö vielä 1500-luvun saksalaisten humanistien teksteissä.

Oikeudellisissa lähteissä politian käyttötavat olivat käytännönläheisempiä, mutta niissä tois-
tuivat politian käsitteellinen sidos järjestykseen yhtäältä asetuksina ja säädöskokoelmina, joiden
tavoitteena oli hyvän järjestyksen tilan saavuttaminen tai ylläpitäminen, ja toisaalta sidos järjes-
tykseen säädösten sisältöjen konkreettisissa toimintamalleissa. Ensin mainituista esimerkkejä
ovat muun muassa Kaarle V:n vuonna 1530 asettama ”*Policey Ordnung*”, tai Baijerin Maximilian
I:n vuoden 1616 ”*Codex Maximilianus*”, koko nimeltään ”*Landrecht, Policey-, Gerichts-, Male-
fitz-, und andere Ordnungen der Fürstenthumben Obern- und Nidern-Bayern*”. Lisäksi julkaistiin
lukuisia yksittäisiä säädöksiä, joissa viitattiin politiaan: esimerkiksi Cleveissä vuonna 1534 an-
netussa säädöksessä ”*Maaßregeln die Polizei u. Armen-Verwaltung betr.*” esitettiin toimenpiteitä
muun muassa kulkureita, pakanoita tai ”mustalaisia” (*Zigeuner*) vastaan julistaen ne lain ul-
kopuolelle, sekä lokakuussa 1554 julkaistiin Jülich-Bergin herttuakunnassa ”*Jülich u. Bergische
Polizei-Ordnung*”, jossa annettiin asetuksia elinkeinonharjoittajia koskien sekä virkamiesten jär-
jestyksestä. Säädösten käyttöönotosta lähtien niitä kutsuttiin hyvin vaihtelevin nimityksin, sak-
saksi muun muassa termeillä *Anordnung, Ordnung, Edikt, Statut, Gebot*, mutta niiden sisältöjen
perusteella ne olivat luettavissa politia-asioiden joukkoon.

Politiasäädösten oikeudellista luonnetta tulee kuitenkin tarkastella kriittisellä tarkkuu-
della, sillä kuten Pihlajamäki (1999, 515) toteaa, 1500-luvulla säädösten kokonaisuudeksi
kutsuttua politiaoikeutta ei voitu ”täsmällisesti leikata eroon ajan poliittisesta ja erityisesti
uskonnollisesta ajattelusta”, eikä kyse tästä syystä johtuen ollut tarkkaan ottaen *oikeudesta*.
Myöhäiskeskiajalla ja vielä varhaismodernilla ajalla yhteiskunnallista järjestystä määrittivät
uskontoon, luonnonoikeuteen ja tapakulttuuriin nojautuvat lait, jotka katsottiin ennalta an-
netuiksi, muuttumattomiksi ja siten ikuisiksi. Tästä syystä esimerkiksi hallitsijalla ei ollut
valtaa niinkään luoda lakeja kuin asettaa ne voimaan, sillä hän oli ennen kaikkea oikeuden
valvoja ja rauhan ylläpitäjä. Campesi (2016, 16–20) kuvaa käsitystä *iurisdiction* käsitteellä,
jota ei tule yhdistää nykyiseen toimi- tai tuomiovaltaa tarkoittavaan käsitteeseen: *iurisdiction*
on oikeuden lausuma, toisin sanoen valta ilmaista laki ja saattaa oikeus voimaan (ks. myös
Pihlajamäki 2020, 1127). Lainsäädännön funktio oli ensisijaisesti negatiivinen ja se tähtä-
si epätydyttävien olosuhteiden korjaamiseen, estämään ja rankaisemaan voimassa olevien
lakien rikkominen, sekä tarvittaessa palauttamaan tai ylläpitämään hyvää järjestystä (Raeff
1983, 50). Hallitsijan antamat politiaoikeudelliset määräykset eivät tästä syystä olleet varsinais-
esti *lakeja*, sillä oikeudellisen hierarkian tasolla ne eivät olleet pysyväksi tarkoitettua oikeu-
dellista sääntelyä vaan ennemmin joukko poliittis-hallinnollisia määräyksiä, joita hallitsija
saattoi tarvittaessa asettaa. Hallitsijan valta ei silti ollut absoluuttista, sillä lakien asettaminen
oli sidottu uskontoon ja luonnonoikeuteen, mikä rajoitti hallitsijan tosiasiallista toimivaltaa
asettaa politiasäädöksiä. (Kotkas 2014, 25; Pihlajamäki 1999, 515; Tuori 2003, 237). Politia
merkitsi samanaikaisesti abstraktia mutta myös käytännöllistä hyvää järjestystä, joka asettui
luonnonoikeuteen ja uskontoon perustuvalla moraalille alisteiseksi, yhteiskunnallista järjes-
tystä säilyttäväksi käsitteeksi.

Myöhäiskeskiajalla julkisen ja yksityisen alueet eivät hahmottuneet samalla tavalla kuin
nykyään (Stolleis 1988, 336), ja niiden tarkkarajaisempi erottelu säilyi epäselvänä läpi varhais-
modernin ajanjakson. Feodaalisessa yhteiskuntajärjestelmässä julkisen ja yksityisen erottelua
ei voinut mielekkäästi tehdä, vaikka roomalaisen oikeuden pohjalta ymmärrys muun muas-
sa julkisoikeuden (*ius publicum*) ja yksityisoikeuden (*ius privatum*) alueista oli periaatteessa

olemassa, mutta sillä ei ollut käytännön merkitystä myöhäiskeskiaikaisessa oikeuskäytännössä (Björne 2006, 1094–5; ks. myös Pihlajamäki 2005). Tämä vaikutti siihen, että politiasäädökset hyvää järjestystä säännellessään toimivat käsitteellisesti hyvin laaja-alaisesti julkiseksi ja yksityiseksi nykyisin rajatuilla alueilla, mikä heijastui konkreettisten politiasäädösten runsaudessa ja yksityiskohtaisuudessaan.

Politiasääntelyn negatiivinen tehtävä järjestyksen ylläpitämisenä oli tunnusomaista varsinkin 1500- ja 1600-luvuilla annettujen säädösten perusteena, mutta käsitys säilyi politia-käsitteen yhteydessä 1800-luvulle asti. Abstraktisti hahmottuneen järjestyksen rinnalla ”hyvälle järjestykselle” annettiin lisäksi konkreettisempia merkityksiä säädösten muodossa, jotka määräisivät säätyjen tai ammattikuntien keskinäisestä järjestyksestä. Lisäksi politia tulee ymmärtää järjestyksen vastaisen olosuhteen kautta, mikä oli osasyynä käsitteen käyttöönottoon alun perinkin: 1300- ja 1400-luvut olivat erilaisten kriisien ja levottomuuksien sävyttämää aikaa Euroopassa, jota koettelivat niin sodat, kapinat, ryöstelevät sotilaat ja joukkiot, sekä hallinnollisen struktuurin puuttumisen lisäksi huonot satokaudet, nälänhätä, köyhyys, taudit ja epidemiat. (Härter 2010, 46–7; Raeff 1983, 11)

Hyvä järjestys niin staattisena antiikin esikuvien mukaisena yhteiskuntajärjestyksen ideaalina kuin tilan olosuhteiden rationaalisena järjestämisenä olivat politian käsitteelle ominainen ja varsin kattava merkityssisältö. Toisaalta käsitteellä oli viittauskohteensa myös tilaan alueena ja yhteisöön: tämä poliittis-teoreettisesti väritynyt spatiaalinen näkökulma avaa konkreettisemmin abstraktia merkitystä politiasta järjestyksenä, toisin sanoen mitä järjestystä säänneltiin ja miten hyvä politia oli tarkoitus saavuttaa.

POLIS: POLITIA ALUEENA

1500- ja 1600-luvulla humanistisiin aineisiin koulutettujen keskuudessa politian sidos antiikin sanastoon ilmeni myös *polis*- ja *polites*-termien merkitysyhteyden kautta, mihin Hans Maier (1966, 123–4) kiinnittää huomiota:

Klassinen politeia-politia sulautui muodikkaaseen ”Policei”-termiin ja jakoi sen kanssa laajemman merkityksensä: siitä lähtien Policei tarkoitti yhteisön [Gemeinwesen] sisäisen järjestyksen ohella myös itse yhteisöä...

Samaan viitaten Franz-Ludwig Knemeyer (1978, 876) jatkaa: ”Heille politia-käsite kattaa yhteisön kokonaisuudessaan. Se käsittää valtion ja kaupungin sekä niiden valtiosäännön”, ja lainaa Karolina Zobeliala:

Heihin vaikuttaa humanismin myötävaikutuksella suoraan avautunut pääsy antiikin klassisiin kirjailijoihin. He muistavat lukiessaan kreikkalaisia valtiollisia ajattelijoita, kuten Platonin ja Aristoteleen, tämän kantasanan [politia] varsinaisen alkuperän, ja antavat nyt myös merkityksen tasolla tilaa laajennetulle ja syvennetylle käsitykselle.

Vaikka politian käsitteellä ensisijaisesti viitattiinkin järjestykseen tilana ja toimintana, alkuperäisaineistojen perusteella on löydettävissä merkitysyhteyksiä, joissa yhteys *polis*- ja *polites*-merkityksiin alueena ja yhteisönä on läsnä. Muun muassa Veit Ludwig von Seckendorff (1626–1692) käyttää teoksessaan ”*Teutscher Fürsten-Stat*” (1656) politia-käsitettä alueellisen yhteisön merkityksessä kirjoittaessaan saksalaisten ruhtinaskuntien kyvystä hallita itseään:

Sillä myös pientä ja heikkoa politiaa [Policey], jota useimmat saksalaiset ruhtinaskunnat eivät pidä minään, voidaan johtaa ja ylläpitää sitäkin paremmin suurella ymmärryksellä ja [se] voi siten kasvaa suureen kunniaan ja arvostukseen. (emt., 142)

Sata vuotta myöhemmin, vuonna 1756 julkaistussa ”*Grundsätze der Polizeywissenschaft*”-teoksessaan 1700-luvun politi tiedettä kehittänyt J.H.G. von Justi (1717–1771) esittää politian käsitteen alkuperäksi myös *polis*-termiä, mutta katsoo sen viittaavan kaupunkien hyvän järjestyksen ja hallintomuodon merkitykseen. Tästä huolimatta Justi yhdistää *polis*-termin kaupunkiin ja toteaa, että ”tämä rajattu käsite on saattanut syntyä, koska tuohon aikaan kaupunki [Stadt] oli kaikkien tasavaltojen ja valtakuntien perusta ja alku” (Justi 1756, 2–3).

Kyse ei ole satunnaisista yhteyksistä tila-merkitykseen, jos näkökulmaa lavennetaan sanan tekstiesiintymien ulkopuolelle ja tutkitaan myös muun muassa politiasäädösten sisältöjä niin saksalaisissa valtioissa kuin Ruotsin valtakunnassa. Tilan ominaisuutena politian käsite oli liitetty jollakin tavoin rajattuun alueeseen, usein kaupunkiin, jonka konkreettiset rajat olivat selkeämmät. Käsite muuntui tarkoittamaan tilaa koskevaa sääntelyä, joka käsitti kaupunkeja, maaseutua ja lopulta koko valtakuntaa hallitsijan toimivallan alueella. Tilan hallinta ja hyvä järjestys vaativat ulko- ja sisärajojen määrittämistä – määrittäen samalla hallitsijan ja hallitsijapersoonan liitetystä valtiosta myöhemmin abstraktisti ymmärretyn valtion aluetta.

Myöhäiskeskiaikaisen kaupungistumiskehityksen myötä politian käsitettä käytettiin kasvavien kaupunkien järjestyksenpidon merkityksessä. Käsitteen yhteys kreikankieliseen *polis*-termiin oli siten luonteva: koskivathan kummatkin kaupunkia tai kaupunkivaltiota. Myöhäiskeskiajalla maantieteelliset rajat olivat huokoisia ja muuttuvia, mutta politian käsitteeseen liitettiin aina *jokin* määrätty alue, johon sääntely kohdistui. Kyse oli nimetyn tilan hahmottamisesta, joka määräytyi negaatiosuhteena eli alueiden rajaamisena spatiaaliseksi sisä- ja ulkopuoleksi. Tässä mielessä politia rajasi konkreettista tilaa, joka oli sääntelyn kohteena: alueellista tilaa hallittiin politiasäädöksiin abstraktien tavoitteiden saavuttamiseksi. Konkreettisten alueiden rajojen ollessa pääsääntöisesti täsmentymättömiä kaupunki oli keskiajalla asumisen muotona poikkeus, sillä se oli alue, jonka saattoi fyysisesti rajata. Tähän myös muun muassa Max Weber (1992, 34–5) viittaa: keskiaikaisen eurooppalaisen kaupungin poliittis-hallinnollisen käsitteen ratkaisevin tunnusmerkki oli linnoitus tai varuskuntapaikka, jota määrittivät kaupungin muurit tai linna. Kaupunki ja sen muurit eivät kuitenkaan toimineet pelkästään kaupungin asukkaiden viimekätisenä suojapaikkana tai sodankäynnissä merkittävänä strategisena asemana, sillä samalla ne muodostivat ”kaupunkipolitian” rajattuna sääntelyn alueena.

Sääntelyn mahdollisimman tehokkaan toteuttamisen kannalta huomattiin varhain, että sääntelyn kohteena olevan politian alueellinen koko ja väestömäärä tuli olla riittävän pieni. Sen lisäksi, että kaupunki oli helpommin hallittava tila, politiasäädöksiä myös asetettiin eniten siellä, missä sille oli tarvetta. Ihmisten asuessa tiiviillä alueilla kaupungeissa konkreettinen tila oli

säädösten kohteena, mikä mahdollisti kaupungin valvonnan yleisen hyödyn ja hyvän järjestyksen takaamiseksi. Kaupunki toimi yhtäältä niin politiasääntelyn ensisijaisena kohteena kuin toisaalta eräänlaisena sääntelyn mallina, mikä oli joko sellaisenaan tai tarvittavin muutoksin siirrettävissä muihin, yleensä pienempiin kaupunkeihin sekä maaseudulle. Sääntely seurasi nopeammin yhteiskunnallisia muutoksia kaupungeissa, kun taas maaseudulle ulottuneet politiasäädökset olivat pitkäikäisempiä ja vähemmän alttiita muutoksille (Raef 1983, 84–5). Suurin osa politiasääntelystä olikin suunnattu asukasmääriltään kasvavien kaupunkien järjestyksen ylläpitämistä varten. Asukasmäärien kasvaessa tarpeet järjestysongelmien ratkaisemiseksi sekä infrastruktuurin parantamiseksi tulivat ajankohtaisemmiksi poliittisiksi kysymyksiksi, jotka vaativat uusia ja monipuolisempia toimenpiteitä. (Pihlajamäki 1999, 514) Säädöksiä julkaistiin kiihtyvällä tahdilla ja ne käsittivät yksityiskohtaisia elämänalueita, kuten rakentamista, liikennettä, katujen puhtautta ja valaistusta sekä terveysasioita (emt.).

Ruotsin valtakunnassa politia otettiin vastaan käytännöllisempänä käsitteenä ja saksalaisten humanistien esimerkeistä poiketen kytkös alkuperäiseen polis-sanastoon jäi taka-alalle. Kaupunkitilaa koskevia politiasäädöksiä sen sijaan annettiin Ruotsin valtakunnassa jo 1500-luvulta alkaen, joskin säädösten lukumäärä alkoi kasvaa vauhdikkaammin vasta 1600- ja 1700-luvuilla. Manner-eurooppalaisiin esimerkkeihin verraten sääntely oli varsin vähäistä, mikä epäilemättä johtui Ruotsin valtakunnan väestön sekä kaupunkien lukumäärän ja kokojen pienuudesta. Yleensä säädökset koskivat ensin valtakunnan pääkaupunkia mutta myöhemmin ne lisättiin velvoittamaan myös muita kaupunkeja. Esimerkkejä löytyy useita. Eräässä vuoden 1614 säädöksessä Tukholman kaupungin viranomaisia määrättiin pitämään parempaa huolta kaupunkia ympäröivistä muureista, sekä laajemmin kaikkia kaupunkeja koskeva kattavampi säädös annettiin vuonna 1619. Vuonna 1649 kuningatar Kristiina antoi säädöksen, joka muun muassa määräsi talojen rakentamisesta Tukholmaan tyhjille tonteille, ja vuotta myöhemmin vastaava säädös asetettiin koskemaan kaikkia valtakunnan kaupunkeja. Myös kaupungin esteettiseen ympäristöön kiinnitettiin huomiota vuoden 1658 säädöksessä, jonka tarkoituksena oli parantaa katujen, pengerrysten ja puistojen kuntoa Tukholmassa. Varhaismodernilla ajalla merkittävästä kaupunkien turvallisuusongelmasta, tulipaloista, säädettiin vuosina 1670, 1675 ja 1692. Niissä kiellettiin muun muassa korkeiden puisten talojen rakentaminen kaupungeissa ja ohjeistettiin metsäpalojen sammuttamisessa. Säädösten avulla luotiin eräänlainen paloturvallisuussuunnitelma Tukholmaa varten, jakamalla pääkaupunki ensin neljään *brandmästerskap*-alueeseen ja jokainen niistä vastaavasti kahteen *rotmästerskap*-alueeseen, joille tuli tehdä tarkastuksia muutaman kerran vuodessa ja annettiin ohjeistukset toimista tulipalon sattuessa. Lisäksi säädöksiä annettiin kaupunkien puhtaanapitoa ja viemärointiä varten, muun muassa vuonna 1649 kulkuväylien rakentamisesta, jätteiden hävittämisestä ja katujen viikoittaisesta siivoamisesta. (Kotkas 2014, 153–5)

POLITES: POLITIA YHTEISÖNÄ

Alkuperäisestä polis-sanastosta löytyvä *polites*-termi viittasi kreikankielisessä yhteydessään kaupunkivaltion vapaisiin kansalaisiin joko yksittäin tai kokonaisuutena. Vastaavalla tavalla kuin politia määrittyi alueensa kautta, käsitteellä tehtiin myös jaottelua siitä, ketkä olivat osa yhteisöä

ja ketkä eivät: yhteisön tilaa ei rajattu ainoastaan politiasääntelyn keinoin, vaan lisäksi itse politian käsitteeseen sisältyi rajaava funktio. Tyypillisin esimerkki lienee raja kaupungin ja maaseudun välillä, joka kiteytyy muurien alueellisen rajaamisen lisäksi siihen, ketkä ovat niiden sisä- ja ulkopuolella. Muurien käytännöllisenä tarkoituksena oli kontrolloida kaupunkitilaa, estää rikollisuutta ja toimia pelotteena, mutta myös erotella ne, joilla oli oikeus kulkea sisään, käydä kauppaa, oleskella ja asua kaupungissa. Tämä tarkoitti läpikulun valvontaa ja kirjan pitämistä kaupungissa asuvista asukkaista ja vastaavasti siellä vain väliaikaisesti oleskelevista henkilöistä (Fraile 2010, 695). Politia rajasi tilan lisäksi yhteisöä, joka periaatteessa saattoi olla mikä tahansa maallinen yhteisö, kun siihen kohdistui yhteinen poliittisen auktoriteetin rajaama oikeus käyttää oikeudellista toimivaltaa.

Politian suhdetta yhteisöön käsittelee varsin osuvasti Michel Foucault luennoillaan turvallisuudesta, alueesta ja väestöstä 1970-luvun loppupuolella. Ensinnäkin Foucault katsoo, että politiassa (suomenkielisessä käännöksessä *poliisi*) oli aluksi kyse yksinkertaisesti yhteisöstä yhteenliittymisen muotona. Toiseksi siihen kohdistui jotakin poliittista valtaa, toisin sanoen yhteisöä määritti sen kuuliaisuus tietylle julkiselle auktoriteetille. Kolmanneksi politia erottui alueen ja yhteisön tilan määreinä osana valtiota, ruhtinaskuntaa tai kaupunkia, kuitenkin yhtäläistämättä sitä mihinkään näistä kokonaisuuksista: se pysyi edelleen epämääräisenä käsitteenä, joka on *jokin* alue ja/tai yhteisö. Lopuksi Foucault nostaa esiin sen, että politiata ei kuitenkaan käytetty uskonnollisen yhteisön merkityksessä. (Foucault 2007, 298) Politia olikin läpeensä maallinen käsite, sillä vaikka politiasäädöksillä saatettiin säännellä esimerkiksi messuihin osallistuneiden istumajärjestystä tai sunnuntaisin tehtävää työtä, säädösten tarkoituksena ei koskaan ollut tulkita kristillisten opinkappaleiden sisältöjä. Näin ollen politia yhteisön merkityksessään oli nimenomaisesti maallisen hallitsijavallan toimialuetta, mitä myös Maier (1966, 122) painottaa tehdessään eron uskonnollisen yhteisön ja politian välillä.

Politiasäädöksillä säänneltiin niin yhteisön sisäistä kuin ulkoista maantieteellistä liikkuvuutta. Esimerkiksi maaseudulta pois muuttaminen ei ollut itsestäänselvyys, sillä kaupunkiin muuttaminen oli tiukasti säänneltyä (Raef 1983, 72–4). Liikkuvuuden sääntelyä pidettiin erittäin tärkeänä varhaismodernin yhteiskunnan toimivuuden kannalta, ja syynä oli ennen kaikkea irtolaisuuden kontrollointi. Irtolaisia ja kiertolaisia pidettiin epäilyttävinä, epäjärjestystä ympärilleen luovina rikollisina hahmoina, joiden liikkumista tuli tarkasti valvoa. Huomattava osa politiasäädöksistä käsittelee irtolaisuutta sekä kerjäämistä. Ruotsin valtakunnassa ensimmäinen säädös irtolaisuudesta annettiin Kustaa Vaasan toimesta jo vuonna 1539, missä säädettiin, että tavallisten ihmisten tuli pitää silmällä outoja ja hyödyttömiä joukkioita, jotka kuljeskelivat valtakunnan alueella. (Kotkas 2014, 44) Lisäksi muun muassa Suomessa irtolaisuuskysymykset ja alueellinen liikkuvuus olivatkin autonomisen ajan loppuun saakka lakien ja politiasäädösten huolenaiheena (ks. mm. Ståhlberg 1893).

Kun keskitetyissä ja absoluuttiseen monarkiaan tukeutuvissa valtioissa poliittista valtaa siirrettiin laajempia alueita hallinneille hallitsijoille, politian käsitteellinen viittauskohde alueeseen tai yhteisöön alkoi väistyä (Raef 1983, 19–20). Vähitellen politian sijaan yleisempään käyttöön vakiintuivat esimerkiksi kaupungin ja valtion käsitteet (Heidenheimer 1986, 23). Politian määrittämisessä aluetta koskeneeksi käsitteeksi on kuitenkin sivujuonne: politia ei ollut kategorisesti käsitettävissä vain joko valtioksi, ruhtinaskunnaksi, kaupungiksi tai kyläksi, sillä hallitsija saattoi luovuttaa politiasääntelyyn kattavia oikeuksia myös läänityksiensä vasalliruhtinaille

ja viranomaisille, jolloin sääntelyn ala rajoittui vain tiettyyn paikallisempaan oikeudenkäyttö-alueeseen (Raef 1983, 44–5).

Vaikka alkuperäisaineistojen perusteella tyypillisin politian käsitteellinen merkitysyhteys oli tietyn yhteisön ja alueen hyvässä järjestyksessä ja sen ylläpitämisessä, tilaa muokkaavien politia-oikeudellisten säädösten poliittis-teoreettisen analyysin avulla on mahdollista havaita käsitteen yhteys alueen ja yhteisön konkreettiseen rajaamiseen mutta myös abstrahoituna päämääränä tilan sisäisen järjestämiseen. Tila määrittyi näin eräänlaisena olosuhteena tai asiointilana sekä alueen ja yhteisön järjestymisen suhteina, jotka ovat kytköksissä konkreettiseen tilan sääntelyyn. Vastaavasti järjestys määrittyi yhtäältä olosuhteena, joka on asiointila nykyisyydessä, sekä toisaalta tavoiteltavana päämääränä, mikä vihjaa mahdollisuuteen asiointilasta, jolle ei ole antaa historiallista esikuvaa. Muuttumattoman hyvän järjestyksen käsitteenä politia etenkin politiasäädösten kautta tarkasteltuna sisälsi epämääräisen suhteen lainsäädäntöön, jolloin luonnollisista sekä jumalallisista laeista erotettuna se mahdollisti käsityksen myös muuttuvista *positiivisista* päämääristä, jotka olivat ihmisen asetettavissa.

POLITIAN PÄÄMÄÄRIEN MUUTOKSET JA VALTION TARKOITUS

Kun siirrytään lähemmäs 1700-lukua, politian suurempi yhteys antiikin polit-sanastoon alkoi heiketä ja myös politian käsitteellinen merkityskenttä muuttua. 1600- ja 1700-luvulta lähtien politian tilaa merkitsevät käyttötavat väistyivät täsmällisempien alueita ja yhteisöjä kuvaavien käsitteiden tieltä. Sen sijaan politia säilyi tilaa asiointilana tai olosuhteita merkitsevä käsitteenä, jota kuvasi käsitys hyvästä järjestyksestä niin abstraktissa kuin sen konkreettisemmissä merkityksissä.

Politiaoikeudellisten säädösten määrän kasvaessa 1600-luvulta lähtien kehittyi tarve niiden systematisoimiseen sekä teoreettisen pohjan selvittämiseen. Saksassa syntyikin 1700-luvulla politiatieteeksi (*Policeywissenschaft*) kutsuttu oppiaine, jota olivat alustaneet 1500- ja 1600-lukujen humanistien ja teologien ”esiakateemiset tai -yliopistolliset” tekstit, kuten Maier (1966, 131) niitä kutsuu. Politiatieteen myötä myös politian käsitteelliseen sisältöön tuli muutoksia, jota Knemeyer (1978, 876) kuvaa:

Lopulta sana ’politia’ saa erityisessä politiatieteessä 1600- ja 1700-luvuilla uuden merkityksen, joka määräytyy tämän tieteenalan tarkoituksen ja tavoitteiden mukaan ja joka on erotettava oikeuslauseissa käytetystä politian käsitteestä. Kun oikeuslauseet tähtäävät hyvän järjestyksen tilan luomiseen ja ylläpitämiseen, politiatiede käsittelee tämän ”hyvän järjestyksen” sisältöä. Se esittää teorioita siitä, mitä yksittäistapauksissa tulisi tehdä hyvän järjestyksen luomiseksi ja/tai ylläpitämiseksi, ja sen vuoksi sen on ennen kaikkea käsiteltävä valtion tarkoitusta [Staatszweck] itsessään ja sen mielestä hyvän järjestyksen aikaansaamiseksi tarvittavia valtiollisia toimia. Myös yritykset systematisoida säädösten sisältöjä johtavat erilaisin painotuksin siihen, että ’politian’ käsitteeseen sisältyvät valtion toimet erotetaan valtion alkuperäisimmästä tehtävästä, rauhan turvaamisesta ja oikeuden ylläpitämisestä (yleisestä tuomiovallasta).

Politiatieteen kehittymisen myötä politia sai uusia merkityssisältöjä, jotka paradoksaalisesti vaikuttivat lopulta käsitteen itsensä kaventumiseen. Nyt käsitteelle löydettiin toiminnallisia päämääriä ja merkityksiä, joiden avulla tilaa ja yhteisöä tuli uudella tavalla myös aktiivisesti järjestää.

Abstraktisti ymmärretty mutta konkreettisesti säännelty hyvä järjestys staattisena tai negatiivisesti säilytettävänä asiointilana, joka perustui antiikin ihanteisiin ja kristilliseen maailmankatsomukseen, säilyi yhä politian käsitteeseen sisältyneenä merkityksenä. Muutos kohti positiivisesti asetettavia päämääriä ja valtiolle esitettyjä uusia tehtäviä alkoi 1700-luvun jälkipuoliskolla politiatieteen teoreettisen systematisoinnin myötä, mikä tarkoitti myös kehitystä kohti täsmällisempää politia-käsitteen määrittelyä. Politiasäädöksiä tutkineen ja niiden kehittämiseen tähänneen politiatieteen tarkoituksena ei ollut haastaa luonnonoikeudesta ja uskonnosta johdettujen lakien oikeutusta, mutta se toi mukanaan uudet positiivisesti latautuneet tavoitteet, joita hallitsijan tai modernisoituvan valtion hallinnon tuli nyt myös aktiivisesti edistää. Näiden päämäärien joukossa toistuivat kokonaisuutena ymmärretyn valtion hyvinvointi, menestys, onnellisuus, turvallisuus, mukavuus, viihtyvyys, kaunistaminen ja loisto. Nykynäkökulmasta näiden käsitteiden sisältöjä tulee lähestyä varauksin, sillä esimerkiksi hyvinvoinnilla ei välttämättä suoraan viitattu yksilöiden hyvinvointiin vaan esimerkiksi valtion mahdin ja voiman lisäämiseen (Tuori 2003, 237). Politiatieteeseen sidotun kameralistisen talousopin (*Kameral- und Polizeywissenschaft*) tuli palvella valtion voimaa, vakautta ja vaurautta, joka perustui väestömäärän kasvattamiseen sekä valtion sisäisten talouden toimintojen, etenkin maanviljelyn mutta myös teollisuuden ja kaupankäynnin, kehittämiseen valtion ohjauksessa.

1700-luvulta alkaen politia-kirjallisuuden keskeiseksi kohteeksi nousivat aktiiviset toimet etenkin laajasti ymmärrettyjen turvallisuuden ja hyvinvoinnin tuottamiseksi. Muun muassa J.H.G von Justi eritteli politian käsitteen laajaan ja suppeaan merkitykseen. Ensin mainitulla Justi tarkoitti kaikkia toimenpiteitä, joiden avulla valtion yleistä omaisuutta ylläpidetään sekä toisaalta lisätään. Tämä kuului ennen kaikkea taloustieteiden ja kameralististen tieteiden alaan peruseriaatteena, jolla valtio pyrki optimoimaan sisäiset taloudelliset voimavaransa. Politiatieteen tehtävänä sen sijaan oli turvata nämä tavoitteet valtion sisäisen rakenteen mukaisesti organisoimalla voimavarat tarkoituksenmukaisesti, edistäen näin samalla valtiokokonaisuuden sekä yhteiskunnallisten taloudellisten luokkien, säätyjen ja yksittäisten jäsenten hyvinvointia ja onnellisuutta. Politia suppeassa merkityksessään sen sijaan tarkoitti kaikkea mitä hyvään kansalaiselämään (*bürgerlichen Lebens*) sisältyy, käsittäen hyvien tapojen ylläpitämisen, mukavuuden (*Bequemlichkeit*) ja järjestyksen sekä niiden edistämisen. Positiivisten tehtävien määrittelyn lisäksi Justi mainitsi politialle jo myöhäiskeskiajalla kuuluneen negatiivisen säilyttävän funktion, väärinkäytösten sekä vahingollisten toimien ja tottumusten estämisen. (Justi 1756, 4–6)

Kritisoidessaan rutiininomaiseksi muuttunutta tottumusta ja vaistoa huonona tapana järjestää valtio, jonka tulisi ennemmin rakentua tukeville sääntöjen ja periaatteiden kokoelmille, Joseph von Sonnenfels (1733–1817), mainitsee ”filosofian valon, joka alkoi loistaa herruutta [*Herrschaft*] ja hyvää koskien” (Sonnenfels 1777, 28–9) Abstrakti termi *loisto* esiintyykin politiata käsittelevissä teksteissä ajoittain, ja varhaisemmassa politiata koskevassa kirjallisuudessa sillä oli yhtymäkohtansa etenkin kaunistamiseen ja koristeellisuuteen, jotka eivät olleet pelkästään ulkoisia esteettisiä arvoja vaan koskivat yhtä lailla yksilöiden sisäistä elämää. Sonnenfels kritisoi nimenomaisesti sitä, että loistetta luova filosofian valo voi erehtyä, ”koska asiat muuttuvat ajan

myötä ja siksi pelkkä empiristi ei enää löydä tietään takaisin, kun nämä olosuhteet muuttuvat”. Tästä syystä valtio oli järjestettävä politiatieteen asettamille tukeville periaatteille, joihin voitiin aina palata. (Sonnenfels 1777, 28–9) Samalla myös päämäärät konkretisoituivat abstraktimmas- ta loistosta pragmaattisempiin tavoitteisiin, kuten hyvinvointiin ja turvallisuuteen, jotka samalla vähitellen korvasivat käsitystä staattisesta politiasta hyvän järjestyksen merkityksessä.

Justin ja Sonnenfelsin teoksissa turvallisuus muotoutui päämääräksi, joka vaati valtiolta aktiivisia toimenpiteitä. Justi (1761, 264) kirjoittaa: ”Tämä niin välttämätön sisäinen turvallisuus ei ole ainoastaan politian kohde; se on yhtä lailla, ja mitä tärkeimmissä määrin, valtiotaidon [*Staatskunst*] kohde.” Sisäinen turvallisuus jakaantui Justilla vielä yleiseen ja erityiseen turvalli- suuteen. Ensin mainitulla Justi tarkoitti kaikkien kansalaisten hyvinvointia ja rauhaa keskinäi- sissä suhteissaan sekä ylintä valtaa sen suhteessa valtion perustuslakiin (*Verfassung*). Sen sijaan erityinen sisäinen turvallisuus oli nimenomaisesti politian tehtävä, jonka oli tarjottava yksilöille suoja ja rauhaa heidän elämänsä, omaisuutensa ja kunniansa säilyttääkseen sekä torjuakseen kaikki hyökkäykset ja väkivallanteot heitä kohtaan (emt., 266).

Myös Sonnenfels tarkensi turvallisuuden käsitteen sisältöä ja suhdetta muihin päämääriin, etupäässä onnellisuuteen, mukavuuteen ja hyvinvointiin. Turvallisuuden käsitteen Sonnenfels määritteli tilaksi, jossa ei ole mitään pelättävää, ja sitä voi tarkastella neljän näkökulman kautta. Ensinnäkin ulkoinen julkinen turvallisuus on tila, jossa valtio ei pelkää ulkoisia aggressioita, kun taas ulkoisessa yksityisessä turvallisuudessa kyse on yksittäisten kansalaisten turvallisuudesta ja ulkoisten uhkien pelon puutteesta. Niiden sijaan sisäinen julkinen turvallisuus tarkoittaa tilaa, jossa valtiolla ei ole pelättävää omilta kansalaisiltaan, ja sisäinen yksityinen turvallisuus sitä, kun yksikään kansalainen ei pelkää valtiota eikä kanssaihmissään. (Sonnenfels 1777, 26) Yleinen turvallisuus on siis onnellinen tila, jossa turvallisuus määrittyy ulkoisten uhkien poissaololla tai niiden kontrollilla: samanaikaisesti korostuu turvallisuuden tunteen, pelon poissaolon ja on- nellisuuden merkitys. Toisin sanoen uhka ei ole pelkästään konkreettista ja tosiasiallista vaan jotakin, joka voi sellaiseksi muodostua, vaikka se ei vielä olisi läsnä. Sen sijaan mukavuus toimi Sonnenfelsillä konkreettisempänä käsitteenä: siinä on kyse ”helppoudesta ansaita elantonsa ahkeruudella”, joka toteutuu elinkeinojen monipuolistamisella. (emt., 26–7) Näin turvallisuus, onnellisuus ja mukavuus luovat valtion päämäärän, yhteisen hyvinvoinnin, sekä perustan, joka politia- ja kameraalitieteiden avulla tulee rakentaa (emt., 27).

Teoreettisten määritelmien lisäksi politian käsite muovautui oikeusnormeissa eli käytän- nöllisten politiasäädösten kautta, jolloin toiminnalliset tilaa ja yhteisöä aktiivisesti järjestävät merkitykset korostuivat mitä kattavammin säädöksiä asetettiin. Ne olivat eräänlaisia poliittis- hallinnollisia työkaluja, joiden oikeudellinen luonne oli kuitenkin epäselvä. Runsaslukuiset ja yksityiskohtaiset säädökset eivät olleet suoraan sidottu varsinaiseen lainsäädäntöön, mikä käy- tännössä tarkoitti sitä, että kameralistisen ja keskitetyn joskin modernisoituvan valtion monark- ki saattoi periaatteessa asettaa säädöksiä mielivaltaisesti eikä säädöksille ollut antaa täsmällistä oikeusperustaa. Politiasäädökset loivat eräänlaisen ”ohituskaistan” poliittisille vallankäyttäjille järjestää ja kehittää yhteiskuntaa ilman muodollisia oikeudellisia menettelyitä.

Toisaalta politiasäädösten tuli aina olla sopusoinnussa luonnonoikeuden, uskonnon ja maal- lisen vallan asettamien lakien kanssa eikä kyse ollut rajattomasta mielivallasta. Kuten monar- kin valta, myös politiaoikeus oli rajattua eikä kyse ollut pidäkkeettömästä mielivallasta: hallit- sijan *iurisdictio* lainsäätäjänä ei ollut luoda oikeutta vaan asettaa lait voimaan ja valvoa niiden

noudattamista. Säädökset toimivat näin käytännöllisinä poliittis-hallinnollisina täydennyksinä lainsäädäntöön luonnonoikeuden, uskonnon tai tapakulttuurin asettamien rajojen puitteissa. Lisäksi aloitteita säädöksille tuli esimerkiksi Ruotsin valtakunnassa usein myös oikeussääntelyn kohteilta, alamaisilta itseltään (Kotkas 2014, 175) ja tätä yhteyttä suoraan hallitsijaan pidettiin tärkeänä hallitsijavallan oikeutukselle. Tästä huolimatta säädösten oikeusperusta oli kyseenalainen, jolloin ne asettuivat lainsäädännön sekä poliittisen, ”legitiimin mielivallan” ja ”tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien” (Tuori 2003, 237), rajapinnaksi. Vielä 1600-luvun loppupuolella politiasäädöksiä ei teoreettisella tasolla rajattu tai määritelty: se olikin tehtävä, jota politiatieteen avulla pyrittiin korjaamaan – joskin muun muassa Stolleis (1988) on todennut politiasäädösten ”oikeudellistamisen” oppiainekohtaisen systematisoinnin avulla epäonnistuneen.

1700-luvulla politialle aiemmin tyypillinen merkitysyhteys, hyvä järjestys, ei enää käsittänyt pelkästään staattista järjestystä, jossa yhteiskunnallisten olosuhteiden tuli säilyä ennallaan, koska nyt orastavan modernin valtion täytyi – ja johon se myös aktiivisin toimin pyrki – edistää positiivisia päämääriä, kuten kansalaisten turvallisuutta ja hyvinvointia. Politian käsite määrittyi 1800-luvulle tultaessa tilan, päämääräksi asetettujen tehtävien sisällön, mutta myös toiminnan, päämäärien saavuttamiseksi luotujen keinojen, kautta.

KOHTI MODERNIA: POLITIA JA POLICY

Politia-käsitteen historiassa siirtymä asiointilaa ja tilaa kuvaavista merkityksistä kohti poliittis-hallinnollista toiminnallista ulottuvuutta on tietyin varauksin rinnastettavissa englannin kielen kautta yleistyneeseen *policy*-tematiikkaan. Suomenkielisen politiikka-käsitteen historiaa analysoidessaan Palonen katsoo, että politiikka-käsitteen *policy*-ulottuvuutta tulisi lähestyä menettelytapana tai linjauksena, jossa politiikalle ominaista on ”tulevaisuusorientoituneisuus – linja, jolla sekä sen oikeutusta että tuloksellisuutta arvioidaan.” Palonen vertaa kameralismin yhteydessä politiaa (Palosen käyttäessä termiä *Polizei*) politiikan käsitteeseen sen *policy*-merkityksessä: ”Olennaista tälle kameralismille on yritys johtaa kohdealueen luonteesta päämääriä ja siten objektivoida ne ikään kuin politiikan yläpuolelle [...]”. (Palonen 2003b, 476) Toisaalla Palonen taas toteaa: ”As an activity, politics has no substantive or purposes ‘above’ itself.” (Palonen 2003c, 172) Kameralismi, tai tässä politia, asettuisi näin vastakkaiseksi poliittisen *policy*-aspektille, sillä kun päämäärät ovat avoimet ja lopputulokset eivät määrää poliittista toimintaa, politia vaikuttaisi toimivan eräänlaisena poliittis-hallinnollisena ”suljettujen päämäärien tekniikkana”.

Lisäksi viitatessaan Rafael Erichin Tietosanakirjan (julk. 1916) politiikka-hakusanaan ja talouspolitiikan sanastosta muodostettavaan hierarkiaan, Palonen (2003b, 478–9) kirjoittaa myöhemmin: ”Kameralistisessa käsityksessä nämä nimitykset [talouspolitiikka, finanssipolitiikka, rahapolitiikka jne.] eivät viittaa vain kohdealueeseensa, vaan kullekin niistä oletetaan enemmän tai vähemmän annetut ja tunnetut päämäärät.” Kameralistiselle käsitykselle on Palosen mukaan siis tunnusomaista ”... päämäärän lukkoonlyöminen kohdealueen nimen perusteella...” Keskeistä ”kameralistisen” politian käsitteessä olikin, että päämäärät edelsivät menettelytapoja, jolloin se muodostui poliittis-hallinnollista tekniikkaa kuvaavaksi käsitteeksi. Politia *policy*-linjauksena hahmottuu suljetuksi toimintamalliksi, joka ei kurotu yli tuntemattomaan tulevaisuus-

horisonttiin vaan palaa aina siihen päämäärään, joka sille oli annettavissa nykyisyyden olosuhteiden vallitessa. *Policy*-linssin kautta tarkasteltuna politian käsite asettuu näin uuteen valoon.

KATSAUS SUOMALAIISIIN LÄHTEISIIN: POLITIA, JÄRJESTYS JA POLIISI

Tarkastelen lopuksi politia-käsitteen suomalaisia lähde-esiintymiä, jotka linkittävät käsitteen teoreettisen sisällön siirtymistä myös suomalaisen poliittisen kulttuurin yhteyteen. Suomenkielistä painettua kirjallisuutta oli suhteellisesti ottaen vähän ennen 1800-lukua ja tällöinkin se oli enimmäkseen uskonnollista, mikä selittää osaltaan sitä, että termi politia ilmestyi todennäköisesti ensimmäistä kertaa suomeksi Raamatun vuoden 1642 käännöksen, ”Biblia, Se on: Coco Pyhä Ramattu, Suomexi”, jälki- ja reunahuomautuksissa:

... heidän suguisans (Ledorotham) se on/ nijncauwan cuin heidän menons/ politians/ ja ceremonians oli kerran loppuwat/ ja toiset jällens tulewat (1 Moos., XVII luku, vers. 7. ja 9.)

Sen prophetan pitä cuoleman) Wääriä opettaita tappa/ oli erinomaisesti käsketty Juuttan Canssalle ja tuli heidän Politians... (5. Moos., XIII luku, vers. 5).

Ensimmäisessä lainauksessa ja tarkemman kontekstin puuttuessa termi politia vaikuttaisi viittaavaan tapoihin ja käytäntöihin tai tapakulttuuriin, kun taas jälkimmäisessä kyse on eräänlaisesta laista tai yhteisön järjestyksestä. Huomautuksista ei käy ilmi niiden kirjoittajia, mutta ajankohdan huomioiden ja jo termin käyttämisellä sinänsä pidän todennäköisenä, että suomentajat olivat tietoisia käsitteen latinankielisestä merkitysyhteydestä sekä käytöstä ruotsinkielisissä lähteissä.

Oikeudellisissa aineistoissa termi esiintyy Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 lakikokoelman Samuel Johannis Forseenin ja Eric Johan Paléenin suomenkielisessä käännöksessä vuodelta 1759 (esipuheen sivu 5), tällöin muodossa *politie*:

Että tämä Laki, ei sisällens pidä sitä, cuin erinomaisille asetetuille Duomio-Istuimille tygö tule, eli Oeconomie ja politie (yhteisen huonen hallituxen ja järjestyxen) asetuxesa määrätty on, jotca eteentulewaisten asianharain jälkeen löytän enemmän muutoxen ala, olewan annetut.

Vielä vuonna 1759 suomen kielessä ei ollut vakiintuneita termejä ilmaista sellaisia sisältöjä, jotka kattoivat käsitteiden *oeconomie* tai *politie* merkityksiä, mihin viittaa myös lakitekstiin sisällytetty selvennys sulkeissa. Lakikokoelman vuoden 1899 käännöksessä selvennykset on poistettu sekä *oeconomie* korvattiin termillä *talous* ja *politie*-termistä tuli *politia*. Vuonna 1909 *politie*- tai *politia*-termejä ei enää löydy: niiden sijaan on valittu *järjestys*. Syy sille, miksi tässä yhteydessä ei käytetty Suomessa 1900-luvun alussa vakiintunutta ja synonyyminä käytettyä vaihtoehtoa *poliisi*, johtuu todennäköisimmin siitä, että kyseiset käsitteet olivat jo erkaantuneet toisistaan ja poliisi-käsite oli varattu institutionaalisen käsitteen käyttöön tarkoittaen poliisiviranomaista. Politiaan viitattiin lähinnä hallinnollisessa (esim. Ståhlberg 1893 ja 1915) tai oikeustieteellisessä tutkimuksessa (esim. Honkasalo 1960 ja 1965).

Oikeustieteilijän ja Suomen autonomian ajan hallituskonseljin ensimmäisen prokuraattorin Matthias Caloniuksen (1738–1817) noin vuosien 1780–1810 välillä Turun Akatemiassa pitämistä latinankielisistä luennoista koostetun *”Praelectiones in iurisprudentiam civilem”*-teoksen (1908) suomennoksessa *”Siviilioikeuden luennot”* (1. painos 1946, 2. painos 1998) Edwin Linkomies käyttää käännöstermiä *politia* niissä kohdin, kun Calonius käsittelee kirkollista ja maallista politiaa aihe yhteyden perusteella nimenomaisesti sen varhaisemmassa ja laajemmassa merkityksessä. Ratkaisu on luonteva, sillä termi *politia* oli käytössä jo 1700-luvun oikeuslähteissä sekä aiemmassa suomenkielisessä tutkimuskirjallisuudessa, mutta myös siksi, että kyseessä on suora käännös latinankielisestä alkuperäislähteestä.

Rikosoikeudellisessa yhteydessä sana *politia* on löytynyt vielä vuoteen 2002 asti voimassa olleesta Suomen rikoslaista, jossa lukujen 41–44 sisällöistä käytettiin yhteisnimitystä *politiarikokset*. Sen historia on jäljitettävissä Suomen autonomian ajalla säädettyyn vuoden 1889 rikoslakiin, jossa tämä kokonaisuus säilyi vuosituhannen alkuun asti. (Nuotio 1999, 927–36) Johdannossaan *politiarikosten* kokonaisuuteen Kimmo Nuotio toteaa: ”Termi *politia* on samaa kantaa kuin poliisi, ja sillä viitataan julkisen vallan yhteiseksi hyödyksi antamiin määräyksiin.” (emt., 927). *Politiarikoksia* koskevat lait eivät silti avaa merkittävästi *politia*-käsitteen sisältöä: lait määräävät lähinnä vähäpätöisemmistä rikoksista, kuten ”pilaantuneen ruokatavaran pitämisestä kaupan” (emt., 930), ”kulkutaudin estämiseksi annetun ohjeen rikkomisesta” (emt.), ”viallisen tien korjaamatta jättämisestä” (emt., 933) tai ”varomattomasta valkean sytyttämisestä” (emt., 935).

Tutkittaessa Suomen etymologista sanakirjaa (SES) käy ilmi, että sanakirjasta ei löydy hakusanaa ”*politia*” – paitsi yhdyssanamuotoisena ”*politiarikos*”, mikä selittyy edellä käsiteltyjen *politiarikosten* säilymisestä rikoslaissa. Määritelmänä *politiarikokselle* on ”yleiseen järjestykseen kohdistuva rikkomus tai lievähkö rikos”. Etymologisen täydennysosan mukaan kyseessä on:

Yhdyssana, jonka osat ovat *politia* ’valtionhallinto’ (< kreikan *politeía* ’demokratia, valtiojärjestys, politiikka, valtionhallinto; kansalaisoikeus’, johdos verbistä *politeúein* ’huolehtia valtionhallinnosta, olla valtiomies; olla kansalainen’, johdos sanasta *polítēs* ’kansalainen’, johdos sanasta *pólis* ’valtio; kaupunki’) + *rikos*. (<https://kaino.kotus.fi/ses/>, hakusana ”*politiarikos*”, viitattu 23.10.2025)

Politian kreikankielinen alkuperä ja merkitykset ovat huomioituina SES:n etymologiassa, mutta *politiarikoksen* määritelmän alkuosa yhdistää politian ”yleiseen järjestykseen”. Järjestyksellä ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoiteta esimerkiksi valtiojärjestystä, kuten etymologisesta täydennysosasta voisi päätellä, vaan yleiseen järjestykseen kohdistuva rikos yhdistetään rinnastuskonjunktioilla lievään rikokseen.

Vanhan kirjasuomen sanakirja (VKS) sen sijaan tunnistaa hakusanan ”*politia*”, ja määrittelee sen näin:

(yleinen) järjestys, järjestyksenpito; järjestyksen ylläpitämiseen liittyvät käytännöt ja toimitatavat; myös *kollekt.* järjestysvallan edustajista. (<https://kaino.kotus.fi/vks/>, hakusana ”*politia*”, viitattu 23.10.2025)

Kuten aiemmissa lähteissä, myös VKS yhdistää politian ensisijaisesti järjestyksen käsitteeseen. Lisäksi kyse on järjestyksenpidosta ja siihen liittyvistä käytännöistä tai toimintatavoista, jotka viittaavat politiaoikeudelliselle sääntelylle perustuvan oikeudellisen toimivallan käyttöön. Sääntelyssä on kyse samoista julkisen vallan määräyksistä, joista Nuotio edellä kirjoittaa. Lopulta VKS mainitsee, että politia on yhteisnimitys järjestysvallan edustajille. Käytännössä ne viittasivat poliisin tehtäviä hoitaviin kaupunkien alempiin virkamiehiin, joita olivat ”Exekutions- ja Polis-Palweliat Stokholmisa” (asetus vuodelta 1779, hakusana ”poliisipalvelija”) tai ”Fiskaali eli Politia-Palweljat Kaupungisa” (sotilasartikla vuodelta 1797, hakusana ”politiapalvelija”). VKS:n määritelmässä esille nousevat abstraktin järjestyksen kaltainen käsite sekä modernimpi ymmärrys järjestysvallan edustajista. Sanakirjalähteissä politia yhdistetään järjestyksen käsitteeseen, jolla se oli korvattu myös Ruotsin valtakunnan vuoden 1734 lain suomenkielisessä käännöksessä vuodelta 1909. Etenkin termiä *järjestys* käytettiin useammassa yhteydessä joko politian yhteydessä tai sitä vastaavassa merkityksessä. Käsitteellisesti järjestys viittasi varhaismoderniin tapaan ymmärtää politia laajasti oikeudellisena, hallinnollisena ja poliittisena käsitteenä.

Kun kyse on lainasanasta, joka on otettu suomen kielessä jo varhain käyttöön, käytännöllisiä kääntämisen ongelmia on syntynyt. Ne käyvät ilmi jo tästä lyhyehköstä lingvistiksestä analyysistä ja ovat jatkuneet tähän päivään asti. Politia-käsite on suoraan käännettävissä saksan- tai ruotsinkielisistä (*Polizei*, *polis*) lähteistä termillä *poliisi*, mutta käsitteen politia merkityssisällöt voivat ilman riittävää kontekstia jäädä tällöin kattamatta. Kun käsitteellistä eroa käsitteiden politia ja poliisi välillä ei ole tehty, suomalaisen poliisiviranomaisen tehtäväkentän laajuus autonomian alkuaikana on aiheuttanut epäselvyyttä muun muassa vuonna 1816 perustetun Turun poliisilaitoksen historiaa käsiteltäessä (Soikkanen 2016, 61). Suomalaisen hallintokulttuurin historian tutkimuksessaan Seppo Tiihonen ja Heikki Ylikangas (1992) ovat tukeutuneet useampiin termeihin (*politiikka*, *hallinto*, *poliisi*, *järjestys*) kattaakseen politian vaihtelevia merkityssisältöjä. Käännöskirjallisuudessa muun muassa G.W.F. Hegelin ”*Grundlinien der Philosophie des Rechts*”-teoksen (1820) suomennoksessa Markus Wahlberg (1994) on kääntänyt saksankielisen alkuperäistermin *Polizei* muodossa *politiaoikeus*. Käsitettä *politiaoikeus* onkin käytetty oikeushistoriallisessa tutkimuksessa (Björne 2006; Nuotio 2007; Pihlajamäki 1999), mikä on sinänsä ymmärrettävää, sillä *poliisioikeudella* viitataan nykyään esimerkiksi poliisitoimintaa säätelevään lainsäädäntöön tai sitä käsitteleviin opintokokonaisuuksiin. Lisäksi tällä tutkimusalalla kiinnostus on usein ollut politiasäädöksissä sekä politiaan oikeudellisena käsitteenä.

Politian käsitteellä voi tehdä eron vaihtoehtoisesti esitettyihin käsitevalintoihin, kuten poliisiin, järjestykseen, hallintoon ja politiikkaan, jotka nykyään kantavat hyvin toisenlaisia kielellisiä konnotaatioita ja merkityksiä. Tässä artikkelissa esittämäni analyysin perusteella voimme myös havaita politian rinnakkaiskäsitteinä hyvinvoinnin, menestyksen, onnellisuuden, mukavuuden ja turvallisuuden, jotka eivät suoraan välity vaihtoehtoisten käsitevalintojen semanttisista merkityskentistä. Politia luo erilaisen käsityksen sen rinnakkaiskäsitteiden keskinäisistä kytköksistä sekä niiden suhteesta esimerkiksi negatiivisesti ymmärrettyyn ja poliisin toimivaltaan kuuluvan turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämisen tehtävään.

YHTEENVETO

Käsiteanalyysin perusteella politia hahmottuu käsitteeksi, jolla oli limittäisiä merkityksiä läpi varhaismodernin ajan. Käsitteen käyttöönoton alkuvaiheessa politia merkitsi abstraktilla tasolla tilan hyvää järjestystä, jota konkreettisen politiaoikeudellisen sääntelyn kautta pyrittiin pitämään yllä. Lisäksi sillä saatettiin viitata rajattuun tilaan niin alueena kuin yhteisönä, joita säänneltiin politiaoikeudellisilla säädöksillä. 1600-luvulla politian tilaa kuvaavat merkitysyhteydet väistyivät täsmällisempien käsitteiden tieltä. 1700-luvulta alkaen politia sai uusia merkityksiä valtion tarkoituksen ja tehtävien teoreettisten uudelleenmuotoilujen myötä, sillä järjestyksen ylläpitämisen lisäksi järjestystä tuli nyt myös luoda, jolloin *policy*-käsitteeseen rinnastuen politiaa voisi kuvailla eräänlaiseksi politiikkalinjaukseksi. Linjaukset olivat yhteydessä ennalta määrättyihin päämääriin, kuten yhteiskunnan ja vähitellen myös yksilöiden turvallisuuden, hyvinvointiin, onnellisuuteen ja menestykseen. Hyvä politia ja järjestys määrittyivät näin negatiivisten ja positiivisten tehtävien kokonaisuudeksi valtion päämääränä, toisin sanoen eräänlaisiksi suljetuiksi *policy*-linjauksiksi tai ”tekniikoiksi”, joissa kohdealue määritti ennalta toimenpiteiden tarkoituksenmukaisuuden.

Suomalaiseen sanastoon politia välittyi ensin uskonnollisten tekstien kautta, mutta myöhemmin käsitteeseen viitattiin enimmäkseen hallinnollisissa ja oikeudellisissa yhteyksissä. Käsitteitä politia ja poliisi käytettiin vielä 1800- ja 1900-luvuilla keskenään vaihdettavina terminä, mutta 1800-luvun alkupuoliskolla konkreettisemmin ymmärretyn poliisi-instituution kehittyminen johti lopulta siihen, että kapeammin käsitetty poliisi viranomaisena säilyi kielenkäytössä tähän päivään asti. Sen sijaan politian laajempi merkityskenttä muuntui pääpiirteissään tutkimukselliseksi kuriositeetiksi sekä termi itsessään unohtui poliittisesta kielenkäytöstä. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, kuten muun muassa K.J. Ståhlbergin hallinto-oikeudellisessa tutkimuksessa annetaan ymmärtää, että politian käsitteellinen perintö on kantanut vielä Suomen itsenäisyyden alkuaikoihin saakka, mutta tulevan tutkimuksen tehtäväksi jää arvioida laaja-alaisen politia-käsitteen myöhempää vaikutusta suomalaiseen poliittiseen kulttuuriin.

VIITTEET

1. 1990-luvulla *Max-Planck Institut für europäische Rechtsgeschichte* aloitti ”Policeyordnungen der frühen Neuzeit”-tutkimusprojektin, jonka tarkoituksena oli koota systemaattisesti yhteen politi-asäädöksiä Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan ja ympäröivän Euroopan alueelta myöhäiskeskialta aina 1700-luvun loppuun. Säännökset on koottu rekistereihin (*Repertorium*), jotka olivat osa ”Repertoria der Policeyordnungen der Frühen Neuzeit” -julkaisuja. Lisäksi projektilla oli oma julkaisusarjansa, ”Studien zu Policey und Policywissenschaft”, jonka viimeinen osa julkaistiin 2017.
2. Oldendorpin teoksen näköispainoksesta ei löydy sivunumeroita, joten sivunumeroviittaukset ovat laskettu käsin.

LÄHTEET

- Aristoteles 1991. *Politiikka*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Berch, Anders 1747. *Inledning til Almänna Hushålningen, Innefattande Grunden Til Politie, Oeconomie och Cameral Wetenskaperne*. Stockholm: Lars Salvius.
- Biblia, *Se on: Coco Pyhä Ramattu, Suomexi*. Stockholms präntäty Henrich Keisarilda anno 1642.
- Björne, Lars 2006. Yksityisen ja julkisen muuttuva suhde. Yksityisoikeus ja julkisoikeus -jaon historialta. *Lakimies*. 7–8/2006. 1093–1103.
- Brahe, Per 1581. *Gamble Grefwe Peer Brahes/ Fordom Sweriges Rijkes Drotzet/ Oeconomia, Eller Huuszholdz-Book/ För ungt Adels-folck*. Skrifwin Anno 1581.
- Calonius, Matthias 1998. *Siviilioikeuden luennot. 1780–1810*. Toinen painos. Helsinki: Werner Söderström lakitieto.
- Campesi, Giuseppe 2016. *A Genealogy of Public Security: The Theory and History of Modern Police Powers*. New York: Routledge.
- Foucault, Michel 2010. *Turvallisuus, alue, väestö. Hallinnallisuuden historia. Collège de Francen luennot 1977–1978*. Helsinki, Tampere: Tutkijaliitto, Juvenes Print.
- Fraile, Pedro 2010. The Construction of the Idea of the City in Early Modern Europe: Pérez de Herrera and Nicolas Delamare. *Journal of Urban History*, 36(5). 685–708.
<https://doi.org/10.1177/0096144210365680>
- Hegel, G.W.F. 1994. *Oikeusfilosofian pääpiirteet eli luonnonoikeuden ja valtiotieteen perusteet*. Oulu: Kustannus Pohjoinen, Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva.
- Heidenheimer, Arnold 1986. Politics, Policy and Policey as Concepts in English and Continental Languages: An Attempt to Explain Divergences. *The Review of Politics*. Vol. 48, No. 1, 3–30.
<https://doi.org/10.1017/S0034670500037499>
- Honkasalo, Brynolf 1965. *Suomen rikosoikeus. Yleiset opit*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja B-sarja, N:o 28, toinen painos. Helsinki: Arvi A. Karisto Oy:n kirjapaino.
- Härter, Karl 2010. Security and “Gute Policey” in Early Modern Europe: Concepts, Laws, and Instruments. *Historical Social Research*. No. 134, HSR Vol. 35, 4. 41–65.
<https://doi.org/10.12759/HSR.35.2010.4.41-65>
- Hyvärinen, Matti ym. 2003. *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Iseli, Andrea 2009. *Gute Policey: Öffentliche Ordnung in der Frühen Neuzeit*. Stuttgart: Verlag Eugen Ulmer.
- Justi, J.H.G. von 1993 (1756). *Grundsätze der Policey-Wissenschaft in einen vernünftigen, auf den Endzweck der Policey gegründeten Zusammenhange und zum Gebrauch akademischer Vorlesungen*. Düsseldorf: Verlag Wirtschaft und Finanzen.
- Justi, J.H.G. von 1761. *Die Grundfeste zu der Macht und Glückseligkeit der Staaten oder ausführliche Vorstellung der gesamten Polizeiwissenschaft*. 2. osa. Königsberg, Leipzig.
- Knemeyer, Franz-Ludwig 1978. Polizei. Teoksessa Brunner, Otto ym. *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*. Stuttgart: Klett-Cotta. 875–898.
- Koselleck, Reinhart 2004. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. New York: Columbia University Press.
- Koselleck, Reinhart 2011. Introduction and Prefaces to the *Geschichtliche Grundbegriffe. Contributions to the History of Concepts*. Vol. 6, Issue 1. 1–37.

<https://doi.org/10.3167/choc.2011.060102>

- Kotkas, Toomas 2008. Politia-käsitteen historiasta Suomessa. Teoksessa Hurri, Samuli (toim.). *Demokraattisen oikeuden ehdot*. Helsinki: Tutkijaliitto. 246–256.
- Kotkas, Toomas 2014. *Royal Police Ordinances in Early Modern Sweden: The Emergence of Voluntaristic Understanding of Law*. Leiden, Boston: Brill.
- Kurunmäki, Jussi ym. 2018. *Democracy in Modern Europe. A Conceptual History*. New York, Oxford: Berghahn Books.
- König, Christian 1746. *Lärdoms-Öfning. Fjerde Tomen. Utgående Lagfarenheten i Politie-mål*. Stockholm.
- Maier, Hans 1966. *Die ältere deutsche Staats- und Verwaltungslehre (Polizeiwissenschaft): Ein Beitrag zur Geschichte der politischen Wissenschaft in Deutschland*. Neuwied am Rhein, Berliini: Hermann Luchterhand Verlag GmbH.
- Nuotio, Kimmo 1999. RL:44 Politiarikokset. Teoksessa Heinonen, Olavi ym., *Rikosoikeus. Oikeuden perusteokset*. Helsinki: Werner Söderström Lakitieto Oy.
- Nuotio, Kimmo 2007. Eurooppalaistuvan rikosoikeuden ääriiivat. *Lakimies*. 7–8/2007. 1102–1122.
- Oldendorp, Johannes 1893 (1530). *Ein Ratmannen-Spiegel*. Schwerin: Bärensprungsche Hofbuchdr.
- Palonen, Kari 2002. The History of Concepts as a Style of Political Theorizing: Quentin Skinner's and Reinhart Koselleck's Subversion of Normative Political Theory. *European Journal of Political Theory*. Vol. 1, Issue 1. 91–106.
- Palonen, Kari 2003a. *Quentin Skinner: History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity.
- Palonen, Kari 2003b. Poliitikka. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen, Henrik Stenius (toim.), *Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin historia*. Tampere: Vastapaino. 467–518.
- Palonen, Kari 2003c. Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives*. Vol. 28, No. 2. 171–86. <https://doi.org/10.1177/030437540302800202>
- Pekonen, Kyösti 2005. *Suomalaisen hallitsemiskäsitteistön historiaa*. Helsinki: Yliopistopaino Kustannus.
- Petri, Laurentius 1897 (1581). *Oeconomia Christiana*. Utgiven med inledning af Herman Lundström. Uppsala.
- Pihlajamäki, Heikki 1999. Ius politiae. Havaintoja politiaoikeuden pirstaloitumisesta ja rikosoikeuden kehityksestä 1800-luvulla. *Lakimies*. 4/1999, 511–529.
- Pihlajamäki, Heikki 2020. Länsimaisen oikeuden lähteet. Varhaismodernista moderniin oikeuteen. *Lakimies*. 7–8/2020. 1126–1145.
- Raef, Marc 1983. *The Well-Ordered Police State: Social and Institutional Change through Law in the Germanies and Russia 1600–1800*. New Haven: Yale University Press.
- Richter, Melvin 1995. *The History of Political and Social Concepts*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Ruotzin waldacunnan laki 1734. Ruotzin waldacunnan laki hywäxi luettu ja wastan otettu herrain päivilä vuonna 1734*. Pränttijn annettu Georg Saloniuxelda/ Cuning howrätin actuariuxelda omalla culutuxella, vuonna 1759.
- Seckendorff, Veit Ludwig von 1665. *Teutscher Fürsten-Stat*. Franckfurt am Mayn: Goetz.
- Simon, Thomas 2004. "Gute Policey". *Ordnungsleitbilder und Zielvorstellungen politischen Handelns in der Frühen Neuzeit*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Sjöholm, Erik 1964. *Om politimakten och dess begränsningar*. Tukholma: P.A. Norstedt och söners förlag. Väitöskirja.

- Skinner, Quentin 2002. *Visions of Politics. Volume I: Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Soikkanen, Timo 2016. *Suomalaisen poliisin synty ja Turun poliisilaitos 1816–1918. Turun poliisi 200 vuotta, osa I*. Turku: Newprint Oy.
- Sonnenfels, Joseph von 1777. *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft*. 1. osa, 3. painos. Wien.
- Stolleis, Michael 1988. *Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland: Erster Band 1600–1800*. München: Verlag C.H. Beck.
- Ståhlberg, K.J. 1893. *Irtolaisuus Suomen lain mukaan*. Helsinki: Päivälehdin Kirjapaino.
- Ståhlberg, K.J. 1915. *Suomen hallinto-oikeus. Sisäasiain hallinto*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Tiihonen, Seppo ja Ylikangas, Heikki 1992. *Virka, valta, kulttuuri. Suomalaisen hallintokulttuurin kehitys*. Helsinki: VAPK-kustannus.
- Tuori, Kaarlo 2003. Onko hallinto-oikeudella tulevaisuutta? *Oikeus*. (32); 3. 234–249.
- Weber, Max 1992. *Kaupunki*. Tampere, Jyväskylä: Vastapaino.

KIRJOITTAJATIEDOT

ANTTI HAUTAMÄKI

YTM, väitöskirjatutkija

Jyväskylän yliopisto

a.j.hautamaki@gmail.com